

ดอนปู่ตา: ป่าวัฒนธรรมชุมชนภาคอีสาน เชื่อมคน สร้างป่า

Don Pu Ta: Northeast Cultural Forest Related to the Local and the Forest

เบญจภักค์ เจริญมหาวิทยาลัย (Benjapak Charoenmahavit)*

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวคิดของชุมชนในพื้นที่หมู่บ้านโพธิ์ชัย อำเภอยางสีสุราช จังหวัดมหาสารคาม ปี พ.ศ. 2561 โดยมีกลุ่มตัวอย่างคือผู้รู้ในชุมชนจำนวน 7 คน สาเหตุที่เลือกพื้นที่หมู่บ้านโพธิ์ชัยเพราะว่าป่าชุมชนดอนปู่ตาของหมู่บ้านโพธิ์ชัยเป็นป่าที่ยังมีความอุดมสมบูรณ์อยู่มากที่ไม่ถูกบุกรุกด้วยการตัดไม้ทำลายป่าเหมือนป่าชุมชนเขตอื่น โดยการศึกษาเป็นการศึกษาถึงการนำภูมิปัญญาที่มาจาก การนับถือผีปู่ตา หรือผีบรรพบุรุษมาบริหารจัดการทรัพยากรป่าไม้เพื่อให้คนและป่าได้พึ่งพาอาศัย เกื้อกูลกัน และอยู่ร่วมกัน โดยการที่ไม่ทำให้ป่าถูกทำลายด้วยวาทกรรมการพัฒนาสมัยใหม่ ผลการศึกษาพบว่าทางออกของชุมชนในการจัดการทรัพยากรป่าไม้คือการที่ชุมชนได้มีแนวคิดด้วยการประดิษฐ์สร้างพิธีกรรมความเชื่อผีปู่ตาบนที่ชุมชนให้ความเคารพและศรัทธาเพื่อเป็นการปกป้องและอนุรักษ์ป่าในฐานะที่เป็นป่าวัฒนธรรมชุมชน โดยการนำเอาภูมิปัญญาดั้งเดิมมาประยุกต์ปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับวิถีการดำเนินชีวิตของชุมชนเพื่อไม่ให้ป่าถูกทำลายไปตามกระแสของระบบทุนนิยมโลกที่กำลังเขยวกรากอยู่ในปัจจุบัน ตามแนวคิดที่ว่าให้คนอยู่ร่วมกับป่าในลักษณะการพึ่งพาอาศัยกันคือการที่คนได้พึ่งพาป่าในการดำเนินวิถีชีวิตส่วนป่าได้รับการปกป้องโดยคนที่อยู่ในชุมชน ส่งผลให้ป่าวัฒนธรรมชุมชนยังคงอยู่กับชุมชนตลอดไป

คำสำคัญ : ป่าวัฒนธรรมชุมชนดอนปู่ตา, การบริหารจัดการทรัพยากรป่าไม้, วาทกรรมการพัฒนา

* ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. เบญจภักค์ เจริญมหาวิทยาลัย* อาจารย์ประจำสาขาวิชาคติชนวิทยา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง (123consultant@gmail.com)

Assistant Professor Dr. Benjapak Charoenmahavit is a Lecture in The Department of Folklore at Ramkhamkhaeng University. , Email: 123consultant@gmail.com Tel: +66 0653514926

Abstract

This paper aims to discover the thoughts of the local in community, Pochai village, Yang sisurat district, Mahasarakham Province. which they follow the belief about 'Phi Pu Ta' or their ancestor ghost in application for the local and the forest's natural resource management with focus on 'Modern Development Discourse' approach. The result was shown that the resolution of the local for natural resource management is to create the ceremony about their ancestor ghost which is significant respectful and faithful in order to protect the local forest as the cultural forest community. The original tradition adaptation is adjusted in association with the local lifestyles without the impact of the ongoing global capital at the present. Based on the thought of the relationships between the local and the forest, it makes the forest preserved forever. child' rather than just their academic achievement. Schools must create a curriculum that will help learners connect with the world and understand

Keywords: The Cultural Forest Community 'Don Pu Ta', Natural Resource Management, Development Discourse

บทนำ

วิถีการดำเนินชีวิตของมนุษย์ตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงปัจจุบันได้อาศัยความหลากหลายทางชีวภาพของป่า สิ่งแวดล้อม น้ำ ดิน และวิถีธรรมชาติผูกพันกันมานานนับศตวรรษ โดยที่ต่างฝ่ายต่างพึ่งพาเกื้อกูลซึ่งกันและกัน คนในชุมชนได้อาศัยเก็บของป่า ล่าสัตว์ เก็บพืชผักที่ขึ้นอยู่ตามป่ามาทำเป็นอาหาร รวมทั้งการเก็บยาสมุนไพรมาใช้รักษาโรคภัยไข้เจ็บและการนำเอาต้นไม้ และวัสดุที่มีอยู่ตามธรรมชาติมาสร้างบ้านเรือนที่พักอาศัย สิ่งเหล่านี้มีคุณค่าต่อการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ประเพณีและวิถีตามธรรมชาติ ส่งผลให้ชุมชนกับป่ามีพัฒนาการร่วมกันมาอย่างต่อเนื่อง (วิสุทธิ ไบไม้ อ่างใน สมศักดิ์ สุขวงศ์, 2550: คำนิยม) ดังนั้นป่าจึงเปรียบเสมือนเป็นอู่ข้าวอู่น้ำของชาวชุมชนที่ทำให้ชุมชนมีความอยู่ดีกินดี และสามารถดำเนินชีวิตไปตามวิถีแห่งธรรมชาติที่สร้างสรรค์ให้มาได้อย่างปกติสุข แต่ในสภาวะปัจจุบันของการพัฒนาตามแนวทางกระแสทุนนิยมหลักที่เน้นความเติบโตทางด้านเศรษฐกิจมากเกินไปจนทำให้เกิดการตัดไม้ทำลายป่าไปเป็นจำนวนมากตามมาด้วยการเกิดความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อม ซึ่งการทำลายป่าที่เป็นเหมือนศูนย์กลางแหล่งอาหารขนาดใหญ่ของสิ่งมีชีวิตได้ส่งผลกระทบต่อวิถีการดำเนินชีวิตและความเป็นอยู่ของชุมชนก่อให้เกิดปัญหามากมายกับชุมชน ชุมชนจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องหาทางรับมือกับการพัฒนาที่มาพร้อมกับกระแสโลกทุนนิยมเพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจากการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและ การตัดไม้ทำลายป่าที่เป็นแหล่งความอุดมสมบูรณ์ ความมั่นคงทางด้านอาหารและความอยู่รอดของชุมชน

ในอดีตการจัดการป่าไม้และทรัพยากรธรรมชาติจะขึ้นอยู่กับนโยบาย เศรษฐกิจ การเมืองและสังคม ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะมีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด นโยบายในการพัฒนาที่เปลี่ยนแปลงไปเพื่อเพิ่มรายได้ทางด้านเศรษฐกิจย่อมนำมาซึ่งความสูญเสียทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม(สมศักดิ์ สุขวงศ์, 2550: 13)

และนอกจากนี้อิทธิพลของระบบทุนนิยมจากโลกภายนอกที่หลั่งไหลเข้ามาภายใต้กระแสของโลกาภิวัตน์ก็เป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่เป็นตัวการทำลายป่าและทำให้ประเทศไทยต้องสูญเสียทรัพยากรธรรมชาติไปอย่างมหาศาล ยกที่จะทดแทนให้กลับคืนสู่สภาวะปกติได้ ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรยังส่งผลกระทบต่อชีวิตและความเป็นอยู่รวมทั้งวัฒนธรรมของคนในชุมชนก่อให้เกิดผลเสียตามมามากมาย นอกจากนั้นคนจนยังถูกใช้เป็นเครื่องมือของนายทุนในการทำลายป่าก่อให้เกิดช่องว่างระหว่างคนจนกับคนรวยเพิ่มมากขึ้น การลงทุนขนาดใหญ่ การผลิตครวละมาก ๆ ตลอดจนการใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัย การแสวงหาความก้าวหน้าโดยการเปลี่ยนแปลงสังคมขนาดใหญ่ นั้นเป็นแต่เพียงหนทางที่ทำให้มนุษย์เสื่อมทรามลง และทำให้มนุษย์ไม่สามารถพึ่งตนเองได้ (Schumacher, สมบูรณ์ ศุภศิลป์ แปล, 2557: 19) ส่งผลให้ชุมชนขาดความเข้มแข็งไม่สามารถก้าวผ่านกระบวนการพัฒนาระบบทุนนิยมที่นำมาโดยรัฐส่วนกลาง การพัฒนาตามระบอบทุนนิยมโลกาภิวัตน์ได้ทวีความรุนแรงเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ หลัง 20 กว่าปีมานี้ การใช้เครื่องจักรและการใช้สารเคมีขนาดใหญ่ได้ทำลายโครงสร้างทางสังคมด้านการเกษตร (Schumacher, สมบูรณ์ ศุภศิลป์ แปล, 2557: 175) และทรัพยากรธรรมชาติ ต้นน้ำ ลำธาร ป่าไม้ไปเป็นจำนวนมาก ความรุนแรง ความแปลกแยก และการทำลายสภาพแวดล้อมโดยไม่คำนึงถึงคุณค่าของมนุษย์เป็นผลลัพธ์จากการมุ่งพัฒนาเศรษฐกิจโดยหน่วยงานภาครัฐ ทำให้ระบบนิเวศน์เกิดความเสื่อมโทรม เกิดวิกฤติการณ์ทางสิ่งแวดล้อม สภาพอากาศเกิดความเปลี่ยนแปลง เกิดมลพิษทางอากาศ เกิดน้ำเสียจากโรงงานอุตสาหกรรมเป็นผลทำให้ปลาที่เคยจับได้ตามชายฝั่งลดจำนวนลงเป็นอย่างมาก การสร้างเขื่อนก็เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้สิ่งแวดล้อมของประเทศอ่อนแอลง การตัดไม้ทำลายป่าเพื่อการเกษตรเชิงเดี่ยวตามกระแสทุนนิยม รวมถึงภาคการท่องเที่ยวที่ส่งผลกระทบต่อให้เกิดการตัดไม้ทำลายป่า การเติบโตของโรงงานอุตสาหกรรมต่าง ๆ สิ่งทั้งหลายเหล่านี้ล้วนเกิดจากผลแห่งการพัฒนาที่ส่งผลนำไปสู่ความเสียหายแก่ป่าไม้ของประเทศไทยเป็นอย่างมาก (วอลเดน เบลโล, เชียร์ คินนิงแฮม และลี เค็ง ปอห์, สุรุษ ชงศิลา แปล, 2542: 261)

จากอดีตถึงปัจจุบันพื้นที่ป่าไม้ของประเทศไทยมีอัตราการลดลงอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ พ. ศ. 2504-2531 ความสูญเสียที่เกิดขึ้นทำให้ภาครัฐตระหนักถึงความสำคัญของป่าไม้และรัฐบาลภายใต้การนำของคณะรักษาความมั่นคงและความสงบแห่งชาติ (คสช.) ได้อนุมัติแผนแม่บททรัพยากรป่าไม้ของชาติออกมาเมื่อวันที่ 1 สิงหาคม พ.ศ. 2557 โดยการกำหนดให้มีพื้นที่ป่าไม้น้อยกว่าร้อยละ 40 ของพื้นที่ประเทศ ภายใน 10 ปี (มูลนิธิสืบ นาคะเสถียร, 2560, ออนไลน์) แต่ปัจจุบันพื้นที่ป่าไม้ทั้งประเทศเหลือเพียงร้อยละ 31.57 ซึ่งต่ำกว่าเป้าหมายที่กำหนดไว้ โดยที่ภาคเหนือเป็นพื้นที่ที่ยังมีพื้นที่ของป่าไม้เหลือมากที่สุดคือร้อยละ 64.48 รองลงมาคือภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีพื้นที่ป่าไม้ร้อยละ 59.09 ภาคใต้มีพื้นที่ป่าไม้ร้อยละ 23.99 ภาคตะวันออกมีพื้นที่ป่าไม้ร้อยละ 21.77 ภาคกลางมีพื้นที่ป่าไม้ร้อยละ 21.03 และภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นภูมิภาคที่มีพื้นที่ป่าไม้เหลือน้อยที่สุดคือร้อยละ 14.94 (ศศิณ เฉลิมลาก, 2560, ออนไลน์) ซึ่งคิดเป็นพื้นที่ป่าไม้ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือประมาณ 29.2 ล้านไร่ของเนื้อที่ป่าทั้งหมดในประเทศไทย และจังหวัดที่มีทรัพยากรป่าไม้คงเหลือมากที่สุดในภาคอีสานคือจังหวัดชัยภูมิ ส่วนจังหวัดที่มีพื้นที่ป่าไม้เหลือน้อยที่สุดคือจังหวัดมหาสารคาม(กรมป่าไม้, 2560:7) พื้นที่ป่าส่วนใหญ่ในภาคอีสานจะเป็นป่าไม้เต็งและไม้รัง เรียกกันว่า เป็นป่าโปร่งแล้ง ปัญหาที่พบส่วนมากที่เป็นบ่อเกิดทำให้พื้นที่ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีจำนวนพื้นที่ป่าเหลือน้อยลงทุกวันคือการลักลอบตัดไม้ทำลายป่าเพื่อทำการค้า และการแผ้วถางที่ทางเพื่อการเพาะปลูก สาเหตุการบุกรุกทำลายป่าส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมทำให้เกิดการขาด

แคลนแหล่งน้ำ ความแห้งแล้ง ฝนฟ้าไม่ตกต้องตามฤดูกาลกระทบถึงความเป็นอยู่ของประชาชน ส่งผลให้ระดับรายได้ทางด้านเศรษฐกิจของประชากรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีระดับต่ำสุดของประเทศเพราะระบบเศรษฐกิจในภาคอีสานส่วนมากขึ้นอยู่กับการทำเกษตรกรรมเป็นส่วนใหญ่ ดังนั้นทางออกและความหวังของป่าไม้ไทยจึงเป็นป่าชุมชนที่มีในทุกพื้นที่ของภาคอีสานเพราะป่าชุมชนเป็นการจัดการทรัพยากรป่าไม้อีกแนวทางหนึ่งภายใต้นโยบายและแผนการส่งเสริมรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม ตั้งแต่ พ.ศ. 2540- พ.ศ. 2559 ที่รัฐบาลส่งเสริมแนวคิดให้คนอยู่ร่วมกับป่า (ชัยรัตน์ วงศ์กิจรุ่งเรือง, 2560, ออนไลน์)

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรือที่เราเรียกกันดีในนามของภาคอีสาน ซึ่งแต่เดิมที่ชาวอีสานมีภูมิปัญญาในการอยู่ร่วมกันกับป่ามาตั้งแต่ครั้งอดีตกาลอยู่แล้วดังนั้นจึงได้นำแนวคิดเรื่องป่าชุมชนการอยู่ร่วมกันของคนกับป่ามาจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่ยังคงเหลืออยู่ โดยสภาพป่าทางภาคอีสานจะมี 2 ลักษณะคือพื้นที่ป่าขนาดใหญ่เรียกว่า “ป่าหลวง” เป็นป่าที่มีขนาดใหญ่กว้างขวางมักขึ้นเป็นดงที่บอยู่ห่างไกลจากชุมชนพื้นที่บริเวณป่าหลวงจะอุดมสมบูรณ์ไปด้วยพืชพรรณธัญญาหารและสัตว์ป่าที่หลากหลายชนิด ส่วนป่าอีกลักษณะหนึ่งคือป่าชุมชนหรือป่าวัฒนธรรม ป่าส่วนนี้จะป็นผืนป่าส่วนรวมของชุมชนที่ชุมชนได้ร่วมกันกำหนดขอบเขตปริมาณผลขึ้นตามความจำเป็นในการดำรงชีพ ตามแบบอย่างกรอบจารีตประเพณีอีสาน (บุญยงค์ เกิดเทศ, 2542, ออนไลน์) ป่าวัฒนธรรมเป็นพื้นที่ป่าชุมชนที่ชาวบ้านมองเห็นประโยชน์และความสำคัญเป็นการเชื่อมโยงระหว่างป่าชุมชนกับวิถีการดำเนินชีวิตของชาวบ้าน ซึ่งชาวบ้านเชื่อว่าป่าและชีวิตไม่สามารถแยกออกจากกันได้เพราะถ้าที่ใดมีป่าที่นั่นก็เป็นบ่อเกิดของบรรดาสรรพสิ่งที่มีชีวิตมากมายไม่ว่าจะเป็น คน สัตว์ พืชพรรณธัญญาหารรวมแม้กระทั่งต้นน้ำลำธาร บรรดาสรรพสิ่งทั้งหลายเหล่านี้ล้วนจำต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน เกื้อกูลกัน และมีความเกี่ยวเนื่องเชื่อมโยงสอดคล้องกันมานานนับเป็นเวลาหลายร้อยล้านปี

การจัดการป่าชุมชนหรือป่าวัฒนธรรมของคนทางภาคอีสานคือการนำเอาความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษอันเป็นลักษณะโครงสร้างจิตสำนึกของชนเผ่าซึ่งยังคงดำรงอยู่นานในภาคอีสาน (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, จุไรรัตน์ แสนใจรักษ์ และศักดิ์ชัย เกียรติวนาคินทร์, 2554: 163) มาเป็นกลไกหรือเครื่องมือในการอนุรักษ์ผืนป่าวัฒนธรรมชุมชน โดยการที่ชุมชนได้นำเอาคติความเชื่อที่มีอยู่และเป็นคติความเชื่อที่ยึดถือกันมาตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษมาเป็นฐานในการยึดเหนี่ยวจิตใจและความเชื่อนี้ก็เป็นความเชื่อที่ทำให้ผืนป่าชุมชนหรือป่าวัฒนธรรมของชุมชนไม่ถูกทำลายไปซึ่งความเชื่อของชุมชนนี้เป็นความเชื่อเกี่ยวกับพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่เป็นป่าสาธารณะประโยชน์ของชุมชน เป็นป่าที่ชุมชนต้องอนุรักษ์ไว้ห้ามใครเข้ามาบุกรุก เพราะเป็นสถานที่หวงห้าม เป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ชุมชนให้ความเคารพนับถือโดยจัดพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ตรงนี้เป็นที่ตั้งศาลของผีบรรพบุรุษหรือผีปู่ตาซึ่งเป็นผีที่คอยปกป้องรักษาหมู่บ้านและเป็นผีที่เคารพนับถือของชุมชน การสร้างกฎกติกาการจัดการทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนคือการห้ามตัดต้นไม้ ห้ามเข้ามาบุกรุกละเมิดบริเวณพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ห้ามคนในชุมชนหรือผู้ใดเข้ามายึดบริเวณนี้เป็นที่ทำมาหากินหรือยึดเป็นของตนเองซึ่งอำนาจในความศักดิ์สิทธิ์ของข้อห้าม ความศักดิ์สิทธิ์ของผีที่คุ้มครองสิ่งแวดล้อม ตลอดจนผีบรรพบุรุษที่คอยตักเตือนให้คนในชุมชนประพฤติปฏิบัติตนให้อยู่ในจารีตประเพณีเป็นมนต์ที่ศักดิ์สิทธิ์เป็นรากฐานของการจัดการทรัพยากรพื้นบ้าน (สุริยา สมุทรคุปต์ และคณะ, 2536: 58) ที่ชุมชนได้ใช้พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ผูกโยงเกาะเกี่ยวความเป็นตัวตนของชุมชนเข้ากับอำนาจที่อยู่เหนือธรรมชาติสำหรับการประกอบพิธีกรรมเพื่อเชื่อมโยงระหว่างโลกมนุษย์กับโลกของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ รวมถึงการแสดงออกทางความเชื่อของชาวบ้าน

ได้ส่งผ่านไปยังการประกอบพิธีกรรมการเลี้ยงผีบรรพบุรุษหรือผีปู่ตาซึ่งชาวบ้านเชื่อว่าเป็นผีดีคอยปกป้องคุ้มครองผีป่าชุมชน และผู้คนภายในหมู่บ้านให้รอดพ้นจากอุปสรรค อันตรายทั้งหลายทั้งปวง การบอกเล่าถึงเรื่องราวความลึกลับ ความศักดิ์สิทธิ์ตลอดจนประสบการณ์ที่พบบทเกี่ยวกับอำนาจปาฏิหาริย์ อิทธิฤทธิ์ของผีปู่ตาที่ชาวบ้านสัมผัสได้ส่งผลให้อิทธิพลความเชื่อและพลังอำนาจของผีปู่ตาเข้ามามีบทบาทต่อการดำเนินวิถีชีวิตของชุมชนเป็นอย่างมาก โดยที่ป่าชุมชนบริเวณที่ชาวบ้านใช้ประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีปู่ตานี้ชุมชนจะเรียกขานกันว่า “ดอนปู่ตา” และดอนปู่ตามีความสำคัญกล่าวคือเป็นพื้นที่ป่าชุมชน เป็นป่าสาธารณะประโยชน์ เป็นเขตดินแดนป่าที่ศักดิ์สิทธิ์ใครจะเข้าไปบุกรุกที่ดินหรือตัดไม้ในบริเวณดอนปู่ตาไม่ได้ซึ่งชาวบ้านถือเป็นเขตหวงห้ามถ้าใครบุกรุกหรือลบลู่จะต้องมีอันเป็นไปตามความเชื่อของชาวบ้านซึ่งอาจจะเกิดอันตรายถึงขั้นล้มเจ็บหรือแม้กระทั่งเสียชีวิตไปเลยก็มี (กรมป่าไม้, 2537: 11-12) ความเชื่อนี้จึงมีส่วนทำให้ป่าวัฒนธรรมชุมชนซึ่งเป็นป่าสาธารณะประโยชน์ของชุมชนยังคงอุดมสมบูรณ์ด้วยต้นไม้ขนาดพันธ์ รวมทั้งพืชสมุนไพรไทยหลากหลายชนิดที่ยังคงเหลืออยู่คู่กับชุมชนเรื่อยมาตั้งแต่ครั้งปู่ย่าตายาย บรรพบุรุษตลอดจนถึงรุ่นลูกหลานที่ยังคงสืบสานประเพณีพิธีกรรมและร่วมมือร่วมใจช่วยกันอนุรักษ์ผืนป่าวัฒนธรรมชุมชนไว้ตราบจนถึงปัจจุบัน

ผีปู่ตากลไกความเชื่อในการอนุรักษ์ป่าวัฒนธรรมชุมชน

ความเชื่อเป็นส่วนหนึ่งของระบบศาสนาโดยที่ความเชื่อทางไสยศาสตร์และศาสนาจะทำหน้าที่จัดระเบียบสังคม และหลอมรวมสังคมให้มีความเป็นเอกภาพ ความเชื่อที่มีเหตุผลจะสามารถอธิบายสิ่งที่สงสัยได้อย่างแจ่มชัด มีระบบเป็นตัวกำหนดพิธีกรรม รวมไปถึงวิถีชีวิตของคนภายในชาติและมีการถือปฏิบัติสืบต่อกันมาจนกลายเป็นประเพณีโดยเฉพาะความเชื่อในการนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เข้ามามีอิทธิพลในวิถีการดำเนินชีวิตของมนุษย์ทำให้หน้าที่ของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ถูกแบ่งออกเป็น 2 ด้านคือด้านที่ตอบสนองความต้องการของมนุษย์กับด้านที่ควบคุมกฎระเบียบของสังคม (Alfred Radcliff-Brown, 1939 อ้างใน นฤพนธ์ ด้วงวิเศษ, 2560:176) จึงเป็นสาเหตุให้ความเชื่อเข้ามามีบทบาทที่สำคัญต่อมนุษย์ในเกือบทุก ๆ ด้านไม่ว่าจะเป็นความเชื่อในการนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติ ซึ่งความเชื่อเหล่านี้ส่วนมากจะมาจากพื้นฐานจากความกลัวต่อปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นที่มนุษย์ไม่สามารถอธิบายได้เช่น ปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ อาทิ การเกิดฟ้าแลบ ฟ้าร้อง ฟ้าผ่า อุทกภัย หรือภัยพิบัติต่าง ๆ นา ๆ ฯลฯ ซึ่งสิ่งที่เกิดขึ้นเหล่านี้มนุษย์เชื่อว่าเกิดจากอำนาจลึกลับ ผี หรือวิญญาณ ดังนั้นเพื่อบรรเทาความหวาดกลัวต่อภัยธรรมชาติมนุษย์จึงจัดให้มีพิธีกรรมเพื่อบนบานสานกล่าวขอมาเพื่อขอให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ไม่สามารถมองเห็นช่วยปกป้องคุ้มครองให้รอดพ้นจากอันตราย ซึ่งความเชื่อนี้ได้ส่งผ่านจากรุ่นสู่รุ่นสืบทอดต่อ ๆ กันมาไม่ว่าจะเป็นสังคมในพื้นที่ราบหรือสังคมกลุ่มชาติพันธ์ (ปราณี วงศ์เทศ, 2543: 206) โดยระบบความเชื่อนี้เป็นส่วนหนึ่งของระบบศาสนาที่ชุมชนได้ประพฤติปฏิบัติสืบต่อกันมาหลายชั่วอายุคนและความเชื่อเหล่านี้มักจะอยู่ในรูปแบบของนิทานปรัมปรา เพลง ภาษิต ศิลปะ สถาปัตยกรรม และอื่นๆ รวมไปถึงเรื่องราวและพฤติกรรมทั้งหลายเหล่านี้ชาวบ้านที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาจนเกิดเป็นแบบอย่างและแนวทางในการดำเนินวิถีชีวิต (กิ่งแก้ว อัดถากร และธนรัชฎ์ ศิริสวัสดิ์, 2528: 662-669)

ความกลัวและความไม่รู้เป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดความเชื่อตั้งนั้นมนุษย์จึงมีการสร้าง ฝั วิญญาณ หรือไม่กี่เทพเจ้าต่าง ๆ ขึ้นมาตามจินตนาการของตนเองเพื่อทำพิธีสักการบูชา เช่นสรวงเพื่อให้อสิ่งทีตนคิดว่ามีอยู่นั้นผ่อนคลายความรุนแรงและมีเมตตากรุณาไม่ทำร้ายตนเองและจะบันดาลโชคลาภพร้อมทั้งความสุข ทรัพย์สินเงินทองให้ตามที่ตนร้องขอ (มณี พยอมยงค์, 2536: 69-70) โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเชื่อในเรื่องผี และการนับถือผีเป็นความเชื่อที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของสังคมไทยมาอย่างช้านาน เช่นชุมชนทางภาคเหนือ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่มีความเชื่อเกี่ยวกับผีว่าคือวิญญาณของคนทีตายแล้ว และจะวนเวียนอยู่กับมนุษย์ไม่ไปไหนแต่จะคอยปกป้อง คุ่มครองลูกหลานให้ปลอดภัยจากสิ่งชั่วร้ายต่าง ๆ เช่นผีปู้ย่า ผีปู้ตาหรือผีบรรพบุรุษ ซึ่งผีเหล่านี้เป็นผีทีชาวบ้านเชื่อว่าจจะคอยปกป้องคุ้มครอง รักษา หมูบ้าน และสมาชิกภายในชุมชนให้อยู่ด้วยกันได้อย่างปลอดภัยและสงบสุข รอดพ้นจากสิ่งชั่วร้าย ทั้งปวง ทั้งนี้เพราะเมื่อตอนที่ยังมีชีวิตอยู่ท่านเป็นผู้ทีมีความเก่งกล้า สามารถ เป็นผู้นำหมู่บ้าน เมื่อตายไปวิญญาณจึงยังคงวนเวียนอยู่ในหมู่บ้าน ดังนั้นชาวบ้านมีความเชื่อว้าผีปู้ตาจะทำหน้าที่คอยปกป้องรักษาความปลอดภัยให้ทุกสรรพสิ่งภายในหมู่บ้าน รวมไปถึงป้าวัฒนธรรมภายในหมู่บ้านด้วย และมีอำนาจทีจะทำโทษแก่ผู้ทีเข้ามาลักลอบตัดไม้ในบริเวณดอนปู้ตาพร้อมกันนี้ผีปู้ตาก็เป็นผีทีมีบริวารมาก (ปรีชา พิณทอง, 2534) ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะว่าตอนที่ยังมีชีวิตอยู่ปู้ตาเป็นผู้นำชุมชน ดังนั้นเมื่อตายจากไปจึงมีบริวารทีคอยช่วยเหลือสอดส่องดูแลบริเวณพื้นที่ป้าวัฒนธรรมแห่งดอนปู้ตา และผีปู้ตานี้เป็นผีทีชาวบ้านให้ความเคารพนับถือเป็นอย่างมาก การแสดงออกทางความเชื่อเรื่องผีปู้ตานี้ชุมชนจะแสดงออกโดยผ่านพิธีกรรมโดยมีเหตุผล 3 ประการคือ (ศรีศักดิ์ วัลลิโภดม, 2545) 1) เพื่อเป็นประโยชน์ในการประกอบสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองคือปู้ตากับลูกน้องซึ่งก็คือชาวชุมชน และพิธีกรรมทีประดิษฐ์สร้างขึ้นมาเป็นการเกิดขึ้นจากการวางแผนจงใจในการใช้เป็น “เครื่องมือ” ในสังคมมวลชนสมัยใหม่ (Hobsbawm and Ranger อ้างใน อรุณ คุณคำ, 2554: 24)โดยมีจุดประสงค์เพื่อให้ชุมชนเกิดความศรัทธาต่อประเพณีพิธีกรรมนั้น 2) เพื่อสื่อความหมายในการอยู่ร่วมกันของกลุ่มคน 3) เพื่อเป็นผลทางจิตใจ ความสบายใจ ความมั่นใจ กำลังใจและการปลอบขวัญ การแสดงออกในการเคารพนับถือทีมีต่อผีปู้ตาคือการทีชาวชุมชนได้ตั้งศาลปู้ตาหรือดอนปู้ตาไว้ใกล้กับหมู่บ้านและจัดพิธีกรรมเช่นไหว้ในทุกปีโดยสมาชิกภายในหมู่บ้านหรือชุมชนจะนำอาหาร เหล้า บุหรี่ ดอกไม้ ธูปเทียนมาไหว้ทีศาลปู้ตาเพื่อให้ปู้ตาคอยปกป้องคุ้มครอง (กิตติมา นวลจันทร์, 2539: 1) นอกจากนั้น ชาวบ้านยังเชื่อว่าผีปู้ตาจะคอยช่วยแนะแนวทางในการดำเนินชีวิตไปในทางทีถูกทีควร แต่ถ้ามีคนในชุมชนละเมิดกฎของป้าวัฒนธรรมชุมชนทีมีร่วมกันหรือว่าถูกลงโทษปู้ตาคงจะรู้สึกเจ็บปวดได้รับโทษทัณฑ์ ต่าง ๆ นา ๆ ตามแต่ว่าผีปู้จะดลบันดาลให้เป็นเช่นไร ผีจึงเป็นกฎเกณฑ์ทางสังคมหรืออีกนัยหนึ่งคือเป็นผู้รักษากฎเกณฑ์ของสังคมทีคอยควบคุมความประพฤติของคนให้อยู่ร่วมกันได้อย่างสงบเรียบร้อย (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2541: 13) ดังนั้นแล้วจึงทำให้คนในชุมชนหรือในหมู่บ้านไม่กล้าละเมิดกฎและกระทำผิดต่อผีปู้ตาเพราะเกรงกลัวอิทธิฤทธิ์และอำนาจของผีปู้ตาจึงทำให้ป้าสาธารณะหรือป้าวัฒนธรรมชุมชนไม่มีใครกล้าเข้าไปตัดไม้ทำลายป้าตรงพื้นที่ทีผีปู้ตาดูแลรักษาอยู่

ผลการศึกษา (หรือ) ผลการวิจัย

แนวคิดของชุมชนต่อระบบความเชื่อเรื่องผีปูดในอำเภอยางสีสุราช จังหวัดมหาสารคาม

แนวคิดชุมชนหรือแนวคิดวัฒนธรรมชุมชน เกิดจากการรู้สำนึกถึงความสำคัญของจิตวิญญาณที่กำลังถูกคุกคามจากแนวคิดทุนนิยมแบบสุดโต่งตั้งนั้นทางออกของชุมชนจึงต้องรักษาวัฒนธรรม แบบครอบครัว และชุมชน(ประยงค์ รณรงค์ และคณะ, ม.ป.ป.) เพื่อให้ชุมชนยังคงยืนหยัดอยู่ได้อย่างเข้มแข็งและพร้อมที่จะปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตของชุมชนเพื่อให้สอดคล้องกับกระแสนิยมที่เข้ามาอย่างรวดเร็ว ดังนั้นแนวคิดแนวคิดหรือทางเลือกของชุมชนเพื่อต่อต้านวาทกรรมการพัฒนาของโลกสมัยใหม่จึงเป็นทางเลือกของชุมชนที่จะใช้รากเหง้าของตนเองที่มีมาแต่ดั้งเดิมอย่างวัฒนธรรมชนบประเพณี พิธีกรรม นำมาประยุกต์ปรับเปลี่ยนเพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรของชุมชนให้ยังคงอยู่คู่ชุมชนตราบนานเท่านาน

แนวคิดของชุมชนหรือแนวคิดวัฒนธรรมชุมชนมีสาระสำคัญ 3 ประการคือ(บำรุง บุญปัญญา, 2549:131-132)

1. มีการปฏิบัติความคิดความเข้าใจการมองชุมชนว่า “สถาบัน” ของชาวบ้านคือ ไม่ใช่แค่ชุมชน แต่มีผืนป่า ที่ทำกิน ระบบนิเวศน์และคุณค่าทางวัฒนธรรมทั้งหมดคือ ชุมชน ปะทะกับความหมายของทำเลที่ตั้ง และหมู่บ้านของรัฐ ชุมชนคือ เขตแดนของการอยู่รอดของมนุษย์ ซึ่งอิงอยู่กับสภาพแวดล้อม ทรัพยากรต่างๆ ที่มีอยู่แล้วกระตุ้นให้เกิดการส่งเสริมสิทธิในด้านต่าง ๆ ระบบวัฒนธรรมทำให้รู้ว่าขอบเขตสิทธิเราอยู่แคไหน ความเป็นญาติมิตร และความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

2. การพัฒนาชุมชนจะต้องเริ่มจากฐานวัฒนธรรมชุมชนซึ่งเป็นปรากฏที่แข็งแกร่งที่สุดของชาวบ้าน เป็นพลังผลักดัน ที่สำคัญที่สุดเพราะเป็นสิ่งที่ประชาชนสร้างขึ้นเอง มีประวัติยาวนานย้อนกลับไปไกลโพ้นเป็นของ ๆ ชาวบ้านเอง ถ้ามีวัฒนธรรมชุมชนเข้มแข็งการ “รวมกลุ่ม” ของชาวบ้านเพื่อทำกิจกรรมจะสำเร็จได้ไม่ยาก การต่อต้านการเอาโรคเอาเปรียบจากภายนอกจะทำได้

3. ในแง่วิธีการพัฒนา จะต้องทำให้ชาวบ้านมีจิตสำนึกที่แจ่มชัดในวัฒนธรรมของเขา ปัญญาชนของชาวบ้าน (organic intellectual) เช่น ผู้เฒ่า หมอผี แถน ของชุมชนอีสาน ชาวบ้านควรร่วมกันศึกษาและวิเคราะห์ประวัติศาสตร์วัฒนธรรมของชุมชน เพราะสิ่งที่ชาวบ้านปฏิบัติมาช้านานนั้น การวิเคราะห์ประวัติศาสตร์ จะช่วยให้รู้พื้นค้นหาได้ว่า การปฏิบัติและพิธีกรรมมีที่มาอย่างไร ทำให้ชาวบ้านตื่นและรับรู้ รู้เอกลักษณ์และคุณค่าของตัวเอง ค้นพบจิตสำนึกอิสระของชุมชน เห็นคุณค่าของการรวมตัวเป็นชุมชน และชาวซึ่งในประวัติการต่อสู้ร่วมกันตลอดมา เห็นภัยของการครอบงำของวัฒนธรรมแปลกปลอมจากภายนอก

อำเภอยางสีสุราช จังหวัดมหาสารคาม เป็นอำเภอเล็ก ๆ อำเภอหนึ่งทางภาคอีสานที่ถูกภัยคุกคามจากการค้าในระบบทุนนิยมแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติป่าไม้จนทำให้พื้นที่ป่าไม้มีจำนวนลดลงเป็นอย่างมาก แต่โชคดีที่ป่าชุมชนในหมู่บ้านโพธิ์ชัย อำเภอยางสีสุราช ยังคงมีความอุดมสมบูรณ์ เพราะชุมชนนำเอาระบบความเชื่อที่มาจากรากเหง้าของประเพณี พิธีกรรม มาบริหารจัดการทรัพยากรในชุมชน ซึ่งระบบความเชื่อและความศรัทธาในอำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่เหนือธรรมชาติอย่างความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษหรือผีปูด เป็นระบบความเชื่อที่ฝังแน่นและดำรงอยู่คู่คนอีสานมานานนับร้อย ๆ ปี สืบตั้งแต่ครั้งบรรพกาลโดยชุมชนคนอีสานเชื่อว่าอำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหล่านี้สามารถลดบันดาลให้เป็นไปอย่างไรก็ได้ไม่ว่าจะในทางที่ดีและร้าย สามารถให้คุณให้โทษแก่มนุษย์ได้ ดังนั้นมนุษย์จึงต้องมีการกราบไหว้ เคารพบูชาอำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหล่านี้เพื่อให้ตนเองและ

ครอบครัวหรือคนในชุมชนมีความสุขความสงบร่มเย็น ไม่มีภัยอันตรายมาถึงหมู่บ้าน ซึ่งระบบความเชื่อนี้จะแสดงออกโดยผ่านทางขนบประเพณี พิธีกรรมโดยที่ระบบความเชื่อเรื่องอำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์มีผลต่อแนวคิดของชุมชนเป็นอย่างมากสอดคล้องกับสุรเชษฐ์ เวชชพิทักษ์ (2533) ที่ได้กล่าวถึงระบบความเชื่อที่มีผลต่อแนวคิดของชุมชนว่ามีอยู่ 3 ระบบคือ

1. ระบบการผลิต หรือระบบการทำหากิน
2. ระบบการอยู่ร่วมสัมพันธ์กัน ประกอบไปด้วย ครอบครัว เครือญาติ ชุมชนและความสัมพันธ์ระหว่างชุมชน
3. ระบบความเชื่อ ประกอบไปด้วยศาสนา คุณค่า และพิธีกรรม โดยระบบความเชื่อของชาวบ้านโพธิ์ชัย อำเภอยางสีสุราช จังหวัดมหาสารคามจะมีระบบความเชื่อผ่านทางพิธีกรรมเช่นไหว้ดอนปู่ตา โดยชาวชุมชนจะมาประกอบพิธีเช่นไหว้ขอพร บนบานศาลกล่าวขอให้ปู่ตาดำรงโชคลาภและความอยู่ดีกินดี ช่วยป้องกันอันตรายปกปักรักษาชุมชนให้ปลอดภัยอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข การเช่นไหว้ผีดอนปู่ตานิยมทำกันในวันพุธ เพราะเชื่อว่าเป็นวันที่เกี่ยวข้องกับวิญญาณหรือผี ขั้นตอนการเลี้ยงผีปูตานั้นชาวชุมชนจะนำสิ่งของ ดอกไม้ ธูปเทียน เหล้า ไก่ต้ม และที่สำคัญที่สุดคือเต้าเพื่อนำมาประกอบอาหารเช่นไหว้ผีปูตา โดยชาวชุมชนเชื่อว่าไก่ต้มและอาหารที่ประกอบขึ้นมาจากเต้าจะทำให้ผีปูตาพอใจและดลบันดาลให้ชุมชนอยู่ร่วมกันอย่างปลอดภัยและบันดาลให้ฟ้าฝนตกต้องตามฤดูกาล โดยจะมีพ่อจ้ำเป็นผู้ทำพิธี และนำเครื่องเช่นไหว้ นำถวายให้ปู่ตาที่แทนบูชาหรือสถานที่ที่เตรียมไว้ หลังเสร็จสิ้นพิธีก็จะมีการจัดแบ่งเครื่องเช่นไหว้ไว้ที่ศาลปู่ตาและแบ่งให้ชาวบ้านนำไปรับประทาน เพราะเชื่อว่าการได้กินอาหารที่เช่นไหว้ปู่ตาจะทำให้มีโชคลาภปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ

ดังนั้นชาวชุมชนในอำเภอยางสีสุราชจึงได้นำเอาระบบความเชื่อและความศรัทธาผีปูตามาเป็นกลไกในการอนุรักษ์ผืนป่าซึ่งผีปูตาเป็นระบบความเชื่ออีกอย่างหนึ่งที่คนสมัยโบราณสร้างขึ้นเพื่อปกปักรักษาป่าชุมชนโดยการนำความเชื่อของชุมชนมาสร้างความสัมพันธ์ให้คนกับป่าสามารถอยู่ด้วยกันได้โดยการสร้างพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์เพื่อให้เป็นป่าวัฒนธรรมชุมชนที่แฝงไว้ด้วยความเชื่อในเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์เพื่อที่จะเป็นการป้องกันไม่ให้มนุษย์มาบุกรุกทำลายป่า เป็นการเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างคนกับป่าที่ต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ดังที่พ่อใหญ่สาคร ปินะธา ราษฎ์ชาวบ้านได้กล่าวถึงป่าดอนปู่ตาว่า “ป่าดอนปู่ตานี้มีมาตั้งแต่สมัยพ่อใหญ่ยังเป็นเด็ก ๆ เกิดมาก็เห็นป่าแห่งนี้แล้วซึ่งผืนป่าแห่งนี้ชาวบ้านถือว่าเป็นป่าศักดิ์สิทธิ์ไม่มีใครกล้าบุกรุกเข้าไปตัดต้นไม้หรือเพราะกลัวผีปูตากันหมด (การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 5 กุมภาพันธ์, 2561) การสร้างศาลปู่ตาขึ้นในบริเวณป่าชุมชนโดยชาวชุมชนมีความเชื่อว่าป่าอันเป็นที่ตั้งของดอนปู่ตานี้เป็นป่าที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวบ้านหรือชุมชนในละแวกใกล้เคียงไม่สามารถเข้าไปหาผลประโยชน์จากป่าแห่งนี้ได้ไม่ว่าจะด้วยวิธีการใดก็ตามดังคำบอกกล่าวของผู้นำชุมชนคนหนึ่งที่อยู่อาศัยอยู่ในตำบลเวียงดง จังหวัดมหาสารคามได้กล่าวถึงความศักดิ์สิทธิ์ของดอนปู่ตาว่า “ได้เข้าไปตัดไม้ในดอนปู่ตาโดยไม่ได้บอกกล่าวให้ปู่ตารับรู้ทำให้ตนและครอบครัวพร้อมทั้งพรรคพวกที่ไปด้วยกันเจ็บไข้ได้ป่วยโดยไม่มีสาเหตุและต้องเข้ารับการรักษาตัวในโรงพยาบาลกันแทบทุกคน” (นายสามารถ ปานแสงขำ กำนันตำบลเวียงดง อำเภอยางสีสุราช จังหวัดมหาสารคามการสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 1 กุมภาพันธ์, 2561) สอดคล้องกับความคิดเห็นของแม่ใหญ่สา มาตรวังแสงและแม่ใหญ่อ่อนตา นนทะศิริ ชาวบ้านยางสีสุราช อำเภอยางสีสุราช จังหวัดมหาสารคาม (การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 25 เมษายน, 2561) ที่มีความคิดเห็นไปในแนวทางเดียวกันว่า “ผีปูตาเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวบ้านเคารพนับถือและต้องมาทำพิธีกรรมเพื่อเช่นไหว้ในทุก ๆ ปีเพื่อความสงบสุขของชุมชนและลูกหลาน ให้

ปู่ตาปกป้องคุ้มครองและไม่มีใครกล้าเข้ามาบุกรุกที่นี่เพราะกลัวเป็นไข้ไม่สบาย กลัวผีปู่ตาทำโทษ” นอกจากนี้แล้วก็ยังมีชาวบ้านอีกหลายคนต่างก็เชื่อในความศักดิ์สิทธิ์ อำนาจอิทธิฤทธิ์ของผีปู่ตาโดยไม่มีข้อกังขา และเชื่อว่าผีปู่ตามีอำนาจและสามารถบันดาลให้เกิดทุกข์สุขหรือเภทภัยอันตรายใดๆ ก็ได้ตามที่ต้องการ จึงทำให้ไม่มีใครกล้าบุกรุกเข้าไปตัดไม้ในป่าดอนปู่ตา และพร้อมกันนี้ชาวชุมชนได้ตั้งกฎกติการ่วมกันภายในชุมชนคือการห้ามบุกรุกและห้ามตัดไม้ภายในบริเวณป่าซึ่งถือว่าเป็นป่าสาธารณประโยชน์และเป็นที่ตั้งของศาลปู่ตาที่ชาวชุมชนให้ความนับถือหรือชาวอีสานจะนิยมเรียกว่า “ดอนปู่ตา” สาเหตุที่เรียกดอนปู่ตาเพราะว่าทำเลที่ตั้งจะมีลักษณะเป็นเนินหรือเป็นโคก ที่น้ำไม่สามารถท่วมถึง (นางอรุณวรรณ ชัดไธสง ชาวบ้านบ้านเปล่ง ตำบลเวียงคอก อำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน, การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 25 เมษายน, 2561) และในทุก ๆ ปีชาวบ้านจะมีการประกอบพิธีกรรมที่ยิ่งใหญ่เพื่อเซ่นไหว้ศาลปู่ตา โดยจะนิยมจัดพิธีกรรมในช่วงเดือน 5 หรือเดือน 6 (พฤษภาคม หรือมิถุนายน) โดยจะจัดในข้างขึ้นหรือข้างแรมก็ได้แล้วแต่พื้นที่นั้น ๆ หรือตามแต่ที่พ่อจ๋า จะกำหนดสำหรับวันที่แกับจะนิยมจัดในทุก ๆ วันพุธของสัปดาห์ (นางลัดดา กนกโชติพันธ์ ชาวบ้านโพธิ์ชัย ตำบลยางสีสุราช อำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน, การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 2561) แต่ถ้าในกรณีที่ชาวบ้านมาบนบานศาลกล่าวเพื่อขอโชคลาภ หรือขอให้ได้ในสิ่งที่ตนมุ่งหวังตามที่ปรารถนา และเมื่อได้ตามคำขอแล้วก็จะมาแกับบนศาลผีปู่ตาด้วยสิ่งสักการะที่ได้บนไว้แล้ว

การไหว้ดอนปู่ตาจัดเป็นพิธีกรรมที่ปฏิบัติสืบทอดต่อกันมาตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษ โดยผู้ที่ทำหน้าที่ส่งสารถึงผีปู่ตาจะเรียกว่า “พ่อจ๋า” (สัมภาษณ์พ่อใหญ่กิต กอกมลวิทย์ชาวบ้านโพธิ์ชัย ตำบลยางสีสุราช อำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน, การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 25 เมษายน, 2561) ซึ่งเป็นพ่อจ๋าประจำดอนปู่ตาได้กล่าวว่า “พ่อจ๋านี้จะมีหน้าที่เป็นตัวแทนสื่อสารเชื่อมโยง ความต้องการในสิ่งที่ชาวบ้านปรารถนา และให้ความเคารพนับซึ่งก็คือ “ผีปู่ตา” นั่นเอง” ในการทำหน้าที่ตรงส่วนนี้พ่อจ๋าจะทำหน้าที่ของตนที่ได้รับมอบหมายจากชาวบ้านอย่างภาคภูมิใจที่ได้เป็นตัวแทนของชุมชนติดต่อกับผีปู่ตาในเวลาที่มีเรื่องเดือดร้อน เจ็บไข้ได้ป่วย หรือได้รับความทุกข์ทรมานโดยไม่ทราบสาเหตุ ชาวบ้านเหล่านั้นก็จะมาหาพ่อจ๋าเพื่อให้พ่อจ๋าส่งต่อบอกเล่าเรื่องราวสื่อสารกับผีปู่ตาเพื่อให้ผีปู่ตาช่วยเหลือให้หลุดพ้นจากความเจ็บป่วย และหลุดพ้นจากความทุกข์ทรมานที่ตนเองได้รับหรือบางกรณีก็จะมาขมาสิ่งที่ตนเองได้กระทำผิด ล่วงละเมิดต่อกฎข้อบังคับของชุมชนต่อดอนปู่ตา รวมทั้งการมาขอพรเพื่อให้ผีปู่ตาลบบันดาลโชคลาภ และความสำเร็จในหน้าที่การงาน ซึ่งความเชื่อนี้มีอิทธิพลต่อวิถีการดำเนินชีวิตของชุมชนเป็นอย่างมาก ถึงแม้ว่าในบางครั้งเรื่องราวต่าง ๆ ที่ร้องขอให้ผีปู่ตาช่วยเหลือจะประสบผลสำเร็จหรือไม่ก็ตามแต่อำนาจอิทธิพลและบารมีของผีปู่ตาก็เป็นสิ่งที่ชุมชนใช้เป็นฐานในการยึดเหนี่ยวจิตใจในเวลาที่ยากลำบากทางโลกไม่สามารถจะอธิบายได้ ด้วยเหตุนี้พ่อจ๋าก็มีบทบาทสูงมากในชุมชน เป็นบุคคลที่ชาวชุมชนให้ความเคารพนับถือเพราะว่าการประกอบพิธีกรรมเซ่นไหว้ดอนปู่ตาจะกระทำไปโดยผลการและปราศจากพ่อจ๋าไม่ได้ สำหรับการคัดเลือกผู้ที่จะมาดำรงตำแหน่งเป็นพ่อจ๋านั้นส่วนมากจะเป็นการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น จากบรรพบุรุษที่เคยเป็นพ่อจ๋าสู่ลูกหลานให้รับช่วงต่อวันเสียแต่ว่าจะไม่มีผู้สืบทอดจริงๆ ก็จะคัดเลือกจากผู้ที่มีสมาชิกในชุมชนเห็นว่าเหมาะสมที่สุด

จะเห็นได้ว่าจากการที่ชุมชนมีระบบความเชื่อซึ่งเป็นรากเหง้าของชุมชนแล้วชุมชนก็ได้นำแนวคิดเหล่านี้มาบริหารจัดการโดยการสร้างระบบความเชื่อผ่านทางประเพณีพิธีกรรม ความศรัทธาและความศรัทธาที่ชาวชุมชนมีต่ออำนาจที่อยู่เหนือธรรมชาติเช่นผีปู่ตามาปกป้องรักษาทรัพยากรป่าไม้เพื่อไม่ให้เกิดการบุกรุกทำลายป่า เพื่อต่อต้านกระแสการพัฒนาที่มาพร้อมกับการทำลายทรัพยากรของชุมชน การมีความศรัทธาต่อรากเหง้าประเพณี พิธีกรรมที่คอยยึดเหนี่ยวจิตใจ รวมทั้งความรักความสามัคคี ความยึดโยงเหนียวแน่นของคนในชุมชน ส่งผลทำให้ชุมชนรอดพ้นจากกระแสของทุนนิยมและยังคงปกป้องผืนป่าและสามารถอนุรักษ์ป่าวัฒนธรรมชุมชนนี้ไว้ให้รอดพ้นจากกระแสทุนนิยมที่กำลังซบเซาอยู่ในปัจจุบัน

ป่ากับชุมชนและประโยชน์ของการอนุรักษ์ป่าวัฒนธรรมชุมชน

ป่าวัฒนธรรมชุมชนเป็นป่าสาธารณะประโยชน์ของชุมชนเป็นสถานที่ตั้งของศาลปู่ตาหรือดอนปู่ตา ป่าวัฒนธรรมชุมชนนี้เป็นป่าที่ชาวชุมชนปกป้องรักษาไว้เพื่อใช้ในการประกอบพิธีกรรม สมาชิกภายในชุมชนสามารถเข้ามาใช้ประโยชน์จากป่าวัฒนธรรมชุมชนได้อย่างเสมอภาคและสมาชิกทุกคนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการทำประโยชน์เพื่อผืนป่า ช่วยกันสอดส่องดูแลผู้ที่เข้ามาบุกรุกป่าและสถานที่อันศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวบ้านเคารพนับถือ ซึ่งป่าวัฒนธรรมชุมชนนี้ชาวบ้านเชื่อว่าผีปู่ตาคู่มครองป่าอยู่จะช่วยปกป้อง คู่มครองหมู่บ้านจากสิ่งชั่วร้ายไม่ให้เข้ามาในหมู่บ้านเพื่อให้ชาวชุมชนได้อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข(พ่อใหญ่สาคร ปินะถา, ประชาญ์ชาวบ้าน,การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 5 กุมภาพันธ์, 2561 สิ่งสำคัญที่สุดคือเป็นที่พึ่งทางใจของสมาชิกภายในชุมชน ก่อให้เกิดความสงบทางใจและรู้สึกมีความมั่นคงในชีวิตในยามที่ท้อแท้ อับจนหนทาง สิ้นหวังในชีวิต และเวลาที่มีความเดือดร้อนแล้วหาทางออกไม่ได้ชาวชุมชนก็จะพากันมากกราบไหว้ บูชาบวงสรวงเพื่อขอให้ปู่ตาช่วยให้รอดพ้นจากอุปสรรค อันตรายทั้งหลายทั้งปวงสอดคล้องกับบุญยงค์ เกิดเทศ (2540) ที่กล่าวถึงประโยชน์ของป่าดอนปู่ตาวามี 2 ประการ คือ

ประการแรก ใช้เป็นสถานที่ในการประกอบพิธีกรรมโดยเฉพาะการทำพิธีกรรมเช่นไหว้ผีปู่ตา และพิธีเสี่ยงทายสภาพดินฟ้าอากาศก่อนจะเริ่มทำพิธีไถหว่านและพิธีบนบานศาลกล่าวของชาวชุมชนแต่ละราย พร้อมทั้งการอัญเชิญบวงสรวงผีปู่ตาให้ช่วยดลบันดาลโชคลาภ รวมไปถึงการกินต้อยตีมื้อสุขกันทั่วหน้า และในบางพื้นที่ยังใช้ป่าดอนปู่ตาเป็นสถานที่เฝ้าศพในบางโอกาสอีกด้วย

ประการที่สอง ใช้เป็นสถานที่ที่ก่อให้เกิดประโยชน์อื่น ๆ ของชุมชนเช่นเป็นสถานที่เลี้ยงสัตว์ ใช้เป็นสถานที่ทำมาหากินของสมาชิกในชุมชน เพราะเมื่อชาวบ้านไม่ไปตัดไม้ทำลายป่าในบริเวณดอนปู่ตา ก็ทำให้ป่าในบริเวณนั้น มีความหลากหลายทางชีวภาพเกิดขึ้น เช่น เกิดเห็ดหลากหลายชนิดที่สามารถรับประทานได้นอกจากนั้นประชาชนยังสามารถจับสัตว์น้ำที่อาศัยอยู่ในหนองน้ำบริเวณป่าปู่ตา เพื่อนำมาประกอบอาหารเวลาที่มีพิธีกรรมเลี้ยงผีปู่ตาก็ด้วย และในบางครั้งถ้าครอบครัวไหนในชุมชนเดือดร้อนไม่มีบ้านและที่พักอาศัยก็ยังสามารถขออนุญาตตัดต้นไม้ที่ขึ้นอยู่บริเวณดอนปู่ตาเพื่อนำไม้มาสร้างที่อยู่อาศัยแต่ทั้งนี้ทั้งนั้นต้องได้รับการอนุญาตจากคณะกรรมการหมู่บ้านและพ่อเจ้าเสียก่อนจึงจะสามารถทำการเหล่านี้ได้

นอกจากประโยชน์ทั้งสองประการข้างต้นดังกล่าวที่ชุมชนร่วมมือร่วมใจกันอนุรักษ์ป่าดอนปู่ตาหรือป่าวัฒนธรรมชุมชนแล้วชุมชนยังได้ใช้ประโยชน์จากป่าดอนปู่ตาให้ทำหน้าที่เชื่อมประสานคนกับป่าให้อยู่ร่วมกันในลักษณะพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน และดอนปู่ตาก็ยังเป็นป่าวัฒนธรรมที่ทำให้คนภายในชุมชนได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการทำคุณประโยชน์แก่เพื่อนบ้านที่ยังขาดที่อยู่อาศัยโดยการร่วมประชาคมลงมติให้ตัดต้นไม้ภายในป่าวัฒนธรรมชุมชนเพื่อนำไปสร้างบ้าน สร้างที่อยู่อาศัยแก่คนภายในชุมชนที่ขาดแคลนบ้านเพื่อเป็นขวัญกำลังใจแก่คนไร้บ้าน อันเป็นการแสดงถึงความรัก ความสามัคคี ความเกื้อกูล พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันของคนภายในชุมชน และนอกจากนี้แล้ว พิธีกรรมเช่นไหว้ดอนปู่ตา ยังทำหน้าที่เชื่อมโยงความสามัคคีของคนในชุมชน ทำให้คนในชุมชนได้มีโอกาสได้ทำกิจกรรมร่วมกัน ได้ถ่ายทอดภูมิปัญญาให้แก่กันและกัน เช่น การจัดเตรียมเครื่องพิธีกรรมในการเช่นไหว้ผีปู่ตา การประกอบอาหารพื้นบ้าน เพื่อเลี้ยงชาวบ้านที่มาร่วมในงานพิธีกรรม การแสดงภูมิปัญญาในการจับปลาเพื่อนำมาประกอบอาหารในงานพิธีกรรมเช่นไหว้ผีปู่ตา ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้จะก่อให้เกิดความรักใคร่สนิทสนมกลมเกลียวกันระหว่างสมาชิกในชุมชน ทำให้คนในชุมชนรู้จักการแบ่งปันถ้อยทีถ้อยอาศัยซึ่งกันและกัน นั่นเป็นเพราะว่าชุมชนมีฐานยึดเหนี่ยวจิตใจ เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันคือการเคารพต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของชาวชุมชน ส่งผลให้ชาวชุมชนเกิดความรักและหวงแหนป่าในชุมชน ตระหนักถึงคุณค่าและประโยชน์ของป่าชุมชน และต้องการที่จะอนุรักษ์ไว้เพื่อเป็นสาธารณประโยชน์เป็นป่าวัฒนธรรมชุมชนให้อยู่คู่กับชุมชน เพื่อสร้างคุณภาพชีวิตให้กับชุมชนตลอดไป

อภิปรายผล (หรือ)สรุปผล

การศึกษาครั้งนี้พบว่า ชุมชนสามารถจัดการป่าวัฒนธรรมชุมชนโดยนำความเชื่อผีดอนปู่ตาชุมชนต่าง ๆ มีปราชญ์ผู้รู้ที่มีภูมิปัญญาในการอนุรักษ์ชุมชน แนวคิดในการอนุรักษ์ป่าของชุมชนคือการนำเอาภูมิปัญญาดั้งเดิมมาประดิษฐ์สร้างตัวแทนของอำนาจที่มีลักษณะเฉพาะตัวและเป็นอำนาจที่มีกลไกการทำงานที่ซับซ้อนอยู่นอกเหนือของการถูกบีบบังคับแต่จะเป็นอำนาจทำงานในรูปแบบของการควบคุมโดยการสร้างกลไกบางอย่างเพื่อให้ผู้ถูกควบคุมบริหารจัดการตนเอง ชุมชนจึงได้ประดิษฐ์สร้างตัวแทนแห่งอำนาจผ่านประเพณีพิธีกรรมความเชื่อของชุมชน การกระทำของชุมชนสามารถมองผ่านแนวคิดทฤษฎีของฟูโกต์ที่มองมิติสังคมและวัฒนธรรมเกี่ยวข้องกับ วาทกรรม อำนาจและความรู้ (ไซร์ตัน เจริญสินโอฬาร, 2554:79) และ Micheal Foucault (2561, ออนไลน์) ได้เสนอรูปแบบของอำนาจที่ปราศจากการขู่เข็ญและการใช้กำลังแต่จะเป็นอำนาจที่เข้ามาควบคุมเหนือชีวิต (Biopower) เป็นการควบคุมชีวิตในทางอ้อมผ่านการปลูกฝังองค์ความรู้บางอย่างโดยไม่จำเป็นต้องบีบบังคับ (เช่นความรู้เกี่ยวกับเชื้อโรค ความเจ็บป่วย โรคภัยไข้เจ็บ ที่ทำให้คนเริ่มหันมาใส่ใจกับสุขภาพมากขึ้นโดยไม่จำเป็นต้องบีบบังคับ) การสร้างพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของชุมชนโดยวางอยู่บนเงื่อนไขเพื่อไม่ให้ป่าถูกทำลายเป็นการต่อรองระหว่างมนุษย์กับอำนาจที่อยู่เหนือธรรมชาติ ซึ่งเป็นอำนาจที่ทุกคนยอมรับด้วยความสมัครใจและยินยอมพร้อมที่จะปฏิบัติตามโดยไม่มีข้อแม้ใด ๆ ทั้งสิ้น การกำหนดบทบาทของผีปู่ตาขึ้นมาจึงเป็นเสมือนการจัดการทางสังคมอย่างหนึ่งที่ผีหรืออำนาจที่อยู่เหนือธรรมชาติคอยควบคุมและรักษากฎเกณฑ์สังคมเพื่อให้คนกับป่าดำรงอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุขในสภาวะเกื้อกูลพึ่งพาอาศัยกันซึ่งป่าวัฒนธรรมชุมชนได้หล่อหลอมความเป็นชุมชน ความมีจิตสำนึกและความรักใคร่กลมเกลียวของคนภายในชุมชนให้ตระหนักถึงคุณค่าและ

หวงแหวนผืนป่าวัฒนธรรมชุมชน ภายในป่าวัฒนธรรมชุมชนหรือที่ชาวบ้านเรียกว่าป่าดอนปู่ตานี้ ถือเป็นพื้นที่ป่าวัฒนธรรมที่ชาวบ้านให้ความเคารพและเกรงกลัวไม่กล้าละเมิดต่อกฎของชุมชนที่ห้ามเข้ามาตัดไม้ทำลายป่าในเขตพื้นที่ดอนปู่ตา ด้วยความเกรงกลัวต่ออำนาจอิทธิฤทธิ์ของปู่ตาที่อาจจะก่อให้เกิดอันตรายถึงชีวิต ชาวชุมชนจึงไม่กล้าล้วงละเมิดเขตแดนและกระทำในสิ่งต้องห้ามในสถานที่อันศักดิ์สิทธิ์แห่งนี้

จากอดีตถึงปัจจุบันความเชื่อเรื่องผีปู่ตาหรือดอนตาปู่นี้ได้ฝังรากลึกจนกลายเป็นประเพณีวัฒนธรรมที่ชาวบ้านทางภาคอีสานโดยเฉพาะในชนบทให้ความเคารพนับถือ และถือปฏิบัติติดต่อกันมาหลายชั่วอายุคน ความเชื่อนี้ได้ส่งผ่านประสบการณ์มาตั้งแต่บรรพบุรุษจากรุ่นสู่รุ่นจนทำให้ความเชื่อเหล่านี้ได้มีพัฒนาการโดยชุมชนได้นำเอาความเชื่อมาประยุกต์ ปรับเปลี่ยนเพื่อให้เข้ากับวิถีความเป็นอยู่ วิถีการดำเนินชีวิตในปัจจุบันเพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในสภาพสังคมปัจจุบันที่กำลังเผชิญกับกระแสของทุนโลกาภิวัตน์การทำลายสภาพแวดล้อม อันเนื่องจากป่าไม้ถูกทำลายจนเหลือน้อยลงทุกทีทำให้เกิดผลกระทบที่ตามมาคือปัญหาฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล สภาพผืนดินที่แห้งแล้ง ขาดความชุ่มชื้นของหน้าดิน ดินไม่อุ้มน้ำ ซึ่งถือเป็นปัญหาที่สำคัญในภาคอีสานของไทย ดังนั้นภูมิปัญญาในการแก้ปัญหาและหาทางออกของคนอีสานอีกวิธีหนึ่งคือการสร้างความเชื่อขึ้นมาเพื่อปกป้องผืนป่าให้คงอยู่คู่กับชุมชนเป็นป่าสาธารณะหรือป่าวัฒนธรรมชุมชนโดยได้มีการสร้างศาลปู่ตาขึ้นในบริเวณที่มีต้นไม้ขนาดใหญ่และมีร่มเงาไม้ที่ร่มรื่นและมีคุณค่าที่สามารถนำไปสร้างเป็นบ้านเรือนที่พักอาศัยทั้งต้นเล็กและต้นใหญ่และเรียกว่าป่าสาธารณะนั้นว่า “ดอนปู่ตา” และตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา ดอนปู่ตาจึงได้กลายเป็นป่าสาธารณะและป่าวัฒนธรรมชุมชนนับตั้งแต่บัดนั้น โดยชาวชุมชนมีความเชื่อร่วมกันว่าอำนาจและอิทธิฤทธิ์ของปู่ตาจะสามารถดลบันดาลให้ชาวชุมชนอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข และดอนปู่ตาก็เป็นสถานที่ที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ช่วยปกป้องคุ้มครองชุมชนให้รอดพ้นจากอันตรายจากสิ่งชั่วร้ายทั้งหลายทั้งปวง เป็นภูมิปัญญาสะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับสิ่งแวดล้อม ชุมชน และความเชื่อ ซึ่งปัจจุบันความเชื่อนี้ชาวอีสานยังคงยึดถือและประพฤติปฏิบัติกันอยู่อย่างเคร่งครัด ทำให้ป่าสาธารณะของชุมชนยังอยู่ควบคู่กับประเพณีพิธีกรรมการสักการะบูชาดอนปู่ตาให้อนุชนรุ่นหลังได้สืบทอดกันต่อ ๆ ไป

เอกสารอ้างอิง**ภาษาไทย**

กรมป่าไม้ . (2537). *ความหมายป่าชุมชน*. กรุงเทพฯ: กรมป่าไม้.

กรมป่าไม้ . (2560). *บทสรุปสำหรับผู้บริหารโครงการจัดทำข้อมูลสภาพพื้นที่ป่าไม้ปีพ.ศ.2558-2559*. กรุงเทพฯ: กรมป่าไม้.

กิ่งแก้ว อรรถากร และธนรัษฎ์ ศิริสวัสดิ์. (2528). *คติความเชื่อ เอกสารชุดวิชาภาษาไทย 8*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

กิตติมา นวลจันทร์. (2539). *ภูมิทัศน์วัฒนธรรมศาลปู่ตา ตำบลท่าขอนยาง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม*. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, จุไรรัตน์ แสนใจรักษ์ และศักดิ์ชัย เกียรตินาคินทร์. (2554). *เศรษฐกิจหมู่บ้านไทยในอดีต*. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์.

ชัยรัตน์ วงศ์กิจรุ่งเรือง . *อนาคตป่าไม้ไทยกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน*. ออนไลน์ (อ้างเมื่อ 8 ธันวาคม 2560) จาก [http:// www.web.ku.ac.th/schoolnet/Snet b/envit 5/longline/long.html](http://www.web.ku.ac.th/schoolnet/Snet b/envit 5/longline/long.html)

ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (2554). *แนะนำสกุลความคิดหลังโครงสร้างนิยม*. กรุงเทพฯ: สมมุติ.

นฤพนธ์ ต้วงวิเศษ. (2560). *แนวคิดมนุษยวิทยากับการศึกษาความเชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในสังคมไทย*.

ในวารสาร มนุษย์ศาสตร์และสังคมศาสตร์, 25 (47), มกราคม-เมษายน 2560.

บุญยงค์ เกิดเทศ. (2540). *คอนปู่ตา: ป่าวัฒนธรรมอีสาน*. กรุงเทพฯ: กรมวิชาการเกษตร สำนักพิมพ์พิพิธภัณฑ์และวัฒนธรรมการเกษตร, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

ประยงค์ รมรงค์, บำรุง บุญปัญญา, นิพนธ์ เทียนนิหาร, ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และวันนอร์ จะนุ. (ม.ป.ป).

แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนในสังคมไทย. กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์.

ปราณี วงศ์เทศ. (2543). *สังคมและวัฒนธรรมในอุษาคเนย์*. กรุงเทพฯ: กระทรวงศึกษาธิการ,สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.

ปรีชา พิณทอง. (2534). *ประเพณีโบราณไทยอีสาน*. อุบลราชธานี: ศิริธรรมออฟเซท.

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525. (2531). พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์.

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542. (2542). กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์.

พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน. *ดอน*. ออนไลน์ (อ้างเมื่อ 10 ธันวาคม 2560) จาก

<http://www.dictionary.sanook.com/serch/dict-th-royal-institute/ดอน>

มณี พยอมยงค์. (2536). *ความเชื่อของคนไทยในวัฒนธรรมพื้นบ้าน: คติ ความเชื่อ*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

มูลนิธิสืบนาคะเสถียร. *สถานการณ์ป่าไม้ไทยปี 2558-2559*. ออนไลน์ (อ้างเมื่อ 5 ธันวาคม 2560)

จาก <http://www.2.manager.co.th/travel/view news.aspe?New ID=9600000073004>

- วอลเดน เบลโล, เชียร์ คีนิงแฮม และลี เค็ง ปอห์. (2542). *โศกนาฏกรรมสยาม: การพัฒนาและการแตกสลายของสังคมไทยสมัยใหม่*. แปลจาก A Siamese Tragedy: Development & Disintegration in Modern Thailand. แปลโดย สุรนุช ชงศิลา. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกลด์คิมทอง.
- ศศิณ เถลิมาลา. *สถานการณ์ป่าไม้หลัง 20 ปี สืบราคาเสถียร* ออนไลน์ (อ้างเมื่อ 5 ธันวาคม 2560) จาก <http://www.thairat.co.th/content/199295>.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. (2545). *ภูมิณีเวศวัฒนธรรม ระบบความเชื่อและประวัติศาสตร์ท้องถิ่น*. กรุงเทพฯ: สำนักกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- สมศักดิ์ สุขวงศ์. (2550). *การจัดการป่าชุมชน: เพื่อคนและเพื่อป่า*. กรุงเทพฯ: ทวีวัฒนาการพิมพ์.
- สุรเชษฐ์ เวชพิทักษ์. (2533). *รากฐานแห่งชีวิตกับการพัฒนาชนบท*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์หมู่บ้าน.
- สุรียา สมุทรคุปต์ และคณะ. (2536). *จากยอดท้ายถึงบุญปึง: สิทธิอำนาจและระบบการจัดการทรัพยากรพื้นบ้านของชุมชนชาวนาลุ่มน้ำชี*. นครราชสีมา: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี.
- อรุณ คุณคำ. (2554). *ประเพณีท้องถิ่นในฐานะทุนทางสังคมกับวิถีชีวิตชุมชน*. วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี.
- Michel Foucault. (2561). *มิเชล ฟูโกต์* อ้างเมื่อ 29 มีนาคม 2561 จาก <http://www/th.wikipedia.org/wiki/ฟูโกต์>
- Schumacher, E.F. (2557). *จีวแต่แจ้ว: เศรษฐศาสตร์เชิงพุทธ*. พิมพ์ครั้งที่ 4 แปลจาก Small is Beautiful. แปลโดย สมบูรณ์ ศุภศิลป์. กรุงเทพฯ: ศูนย์การพิมพ์แก่นจันทร์.